

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

28.06.2023 Nr. 1-8/24

**Latvijas Republikas Saeimas
priekšsēdētājam E.Smiltēnam**
saeima@saeima.lv

**Sociālo un darba lietu komisijas
priekšsēdētājam I.Bērziņai**
sociala.komisija@saeima.lv

**Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas
priekšsēdētājam I.Brantei**
cilvektiesibu.komisija@saeima.lv

*Par likumprojekta „Grozījumi Sociālo
pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā”
(Nr.222/Lp14) virzību Saeimā*

2023.gada 25.maijā 1.lasījumā Saeimā tika pieņemts likumprojekts „Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā”, Nr.222/Lp14 (turpmāk – Likumprojekts). Lai pilnveidotu paliatīvās aprūpes sistēmu, 1.lasījumā konceptuāli tika atbalstīts Likumprojekts, kas paredz jaunu regulējumu par starpnozaru paliatīvās aprūpes organizēšanu un nodrošināšanu, kas ietver visaptverošu un uz cilvēku centrētu paliatīvajā aprūpē esošu pacientu aprūpes dzīvesvietā (mājās) modeli. Likumprojekts paredz deleģējumu Ministru kabinetam izdot noteikumus, kas noteiktu paliatīvās aprūpes organizēšanas, saņemšanas un finansēšanas kārtību gan veselības aprūpes, gan sociālajā jomā.

Priekšlikumu uz otro lasījumu iesniegšanas termiņā Latvijas Republikas tiesībsargs nosūtīja vēstuli¹ par konkrēto likumprojektu atbildīgajai Saeimas komisijai – Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai, paužot atbalstu Labklājības ministrijas iesniegtajiem priekšlikumiem likumprojektā, kas paredz jaunas normas attiecībā uz atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojuma² (turpmāk – APLP) ieviešanu. Tāpat

¹ Tiesībsarga 2023.gada 30.maija vēstule Nr. 1-8/16. Pieejama: <https://www.tiesibsargs.lv/wp-content/uploads/2023/06/par-atbalsta-personas-lemumu-pienemsana-pakalpojumu.pdf>

² sociālais pakalpojums, kurā pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem sniedz atbalstu lēmumu pieņemšanā

vēstulē tika norādīts uz to, kāpēc ir **īpaši svarīgi nekavēties ar šī regulējuma pieņemšanu.**

Tomēr Saeimas komisijas sēdē, kad Likumprojekta izskatīšana bija paredzēta, to nepaguva izskatīt, jo tas bija atstāts kā pēdējais – trešais, darba kārtības punkts. Pēc sēdes tika pausta informācija, ka to skatīs pēc nedēļas – 13.jūnijā, tomēr 13.jūnija darba kārtībā Likumprojekts netika iekļauts. Darba kārtībā to iekļāva uz 20.jūnija komisijas sēdi, uz to arī tikai izsūtīti uzaicinājumi pieaicinātajām personām. Tomēr neilgi pēc uzaicinājuma izsūtīšanas, tas tika atsaukts bez konkrēta pamatojuma un Likumprojekta izskatīšana tika izņemta no 20.jūnija komisijas sēdes darba kārtības.

Uzskatu, ka ir absolūti nepieņemama šāda attieksme no Saeimas puses, atliekot tāda Likumprojekta izskatīšanu, kurš paredz sociālo pakalpojumu, kura ieviešana no valsts puses jau tā ir ļoti ilgu laiku novilcināta. Šādā veidā tiek parādīta klaja necieņa gan pret sabiedrības grupu, kurai šis pakalpojums ir vitāli nepieciešams, gan arī pret Latvijas Republikas uzņemtajām starptautiskajām saistībām – jau vairāk kā 10 gadus Latvijas Republika pārkāpj ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām (turpmāk – ANO konvencija) 12.pantu!

ANO konvencija ir spēkā Latvijā kopš 2010.gada 31.marta. Atbilstoši ANO konvencijas 1.pantam pie personām ar invaliditāti pieder arī personas, kurām ir ilgstoši garīgi traucējumi. ANO Konvencija paredz virkni tiesības, tai skaitā arī tās 12.pants paredz tiesības uz tiesībspējas un rīcībspējas atzīšanu. ANO konvencijas 12.panta 3.punkts atzīst, ka dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt tā atbalsta pieejamību personām ar invaliditāti, kas tām varētu būt nepieciešams, īstenojot rīcībspēju.³ 2010.gadā, ratificējot ANO Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām, Latvija ir apņēmusies veikt nepieciešamos pasākumus, lai personām ar invaliditāti nodrošinātu nepieciešamo atbalstu, īstenojot savu rīcībspēju visās dzīves jomās.

Savos secinājumos par dalībvalstu sākotnējiem ziņojumiem saistībā ar 12. pantu ANO Personu ar invaliditāti tiesību komiteja ir vairākkārt norādījusi, ka dalībvalstīm “jāpārskata tiesību akti, kas pieļauj aizbildnību un aizgādību, un jāveic pasākumi, lai **izstrādātu tādu tiesību aktus un politikas nostādnes, kas aizvietotās lēmumu pieņemšanas sistēmu aizstātu ar atbalstītās lēmumu pieņemšanas sistēmu, kurā tiek cienīta personas patstāvība, griba un izvēle**”. 2017. gadā ANO Personu ar invaliditāti tiesību komiteja arī Latvijai jau ir norādījusi: “atcelt Civillikumā ietvertās tiesību normas par aizvietoto lēmumu pieņemšanu, un atjaunot rīcībspēju pilnā apjomā visām personām ar invaliditāti, izmantojot atbalstītās lēmumu pieņemšanas mehānismu, kas respektē personas autonomiju, gribu un izvēli”.⁴

Turklāt, neparedzot APLP normatīvajā regulējumā, jau atkārtoti tiks nelietderīgi iztērēti valsts līdzekļi – nāksies atlaist par valsts finansējumu apmācītās un pieredzi ieguvušās atbalsta personas⁵, kas pašlaik darbojas Centrālās Finanšu līguma aģentūras projekta pamata (pakalpojuma sniegšana personām projekta ietvaros noslēdzas šā gada oktobrī). Šādā veidā jau vienu reizi tika zaudēti apmācīti un pieredzi ieguvuši speciālisti - atbalsta personas, kad 2019.gadā noslēdzās izmēģinājuma projekts atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojuma ieviešanā, kura gaitā arī tika detalizēti izstrādāts atbalsta personas pakalpojums. Vēl izmēģinājuma projekta laikā, lai nodrošinātu personām ar invaliditāti iespēju īstenot rīcībspēju visās dzīves jomās, Valsts kontrole aicināja

³ ANO Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām. 12. pants “Vienlīdzīga tiesībspējas atzīšana”. Publicēts: “Latvijas Vēstnesis”, 17.02.2010. Nr. 27 (4219). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1630>

⁴ Noslēguma piezīmes par Latvijas Republikas par Konvencijas ieviešanu Latvijas Republikā (Rekomendācijas). Pieejamas latviešu valodā: https://www.lm.gov.lv/sites/lm/files/data_content/rekomendacijas_lv_fin_0602181.pdf

⁵ persona, kas profesionālās kompetences ietvaros sniedz atbalstu pilngadīgai personai ar garīga rakstura traucējumiem plānot un pašai pieņemt lēmumus par savu dzīvi.

Labklājības ministriju veikt nepieciešamās darbības atbalsta personas pakalpojuma sniegšanas nepārtrauktības nodrošināšanai.⁶ Tomēr, noslēdzoties izmēģinājuma projektam, pakalpojuma sniegšanas nepārtrauktības nodrošināšana valsts līmenī netika nodrošināta.

APLP pakalpojumam finansējums ir rasts Labklājības ministrijas resora ietvaros. Pasākums tiktu īstenots LM apakšprogrammas 05.01.00 “Sociālās rehabilitācijas valsts programmas” ietvaros, (Finansējums: 2023.gads 96 131euro, 2024.gads 702 295 euro (t.sk. 583 715 euro pakalpojumam un 118 580 euro IT sistēmu izveidei), 2024. un turpmāk 617 249 euro).⁷

Papildus vēlos uzsvērt, ka pakalpojuma ieviešanu jau šobrīd paredz Labklājības ministrijas un Tieslietu ministrijas izstrādātais konceptuālais ziņojums “Par atbalsta personas lēmumu pieņemšanā pakalpojuma izveidi”, kas apstiprināts ar Ministru kabineta 2023. gada 10. janvāra rīkojumu Nr.8 (prot. Nr.1 23.§) un **tas paredz APLP pakalpojuma ieviešanu 2023.gadā.** Tomēr, lai APLP pakalpojumu varētu nodrošināt jau no šī gada 1. novembra, **steidzami nepieciešami grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā**, ietverot deleģējumu jauniem MK noteikumiem. Tāpat savlaicīgi jāsaģatavo deleģējuma līgums un finansēšanas kārtība, nepieciešama jaunu atbalsta personu apmācība u.c. Par to, ka APLP ieviesīs 2023.gadā, publiski tika informēta arī sabiedrība (skat. piem. <https://lvportals.lv/dienaskartiba/347977-bus-pieejams-jauns-atbalsta-pakalpojums-cilvekiem-ar-gariga-rakstura-traucejumiem-2023>).

APLP pakalpojuma izmēģinājumu projekta secinājumi pierāda, ka izstrādātais pakalpojuma saturs **visaptveroši ietekmē personu ar garīga rakstura traucējumiem dzīves kvalitātes uzlabošanā.** Piemēram, personas ir uzsākušas izglītības ieguves procesu, atradušas darbu, attīstījušas prasmes, pārskatīti rīcībspējas ierobežojumi vai rīcībspēja pilnībā atjaunota, uzsākta dažāda valsts un pašvaldību atbalsta veidu saņemšana (apgādnieka zaudējuma pensija, invaliditātes pensija, iegūts trūcīgās personas statuss, personām noteikts cietušā statuss, personas pierēģistrējušas pie ģimenes ārsta, u.tml.), kā arī veiksmīgāk noritējusi komunikācija ar iestāžu darbiniekiem. APLP pakalpojuma izmēģinājumu projekta rezultāti liecina par būtiskiem psihoemocionāliem un sociālekonomiskiem uzlabojumiem atbalstāmo personu dzīvē, kas nākotnē var pozitīvi ietekmēt valsts un pašvaldību budžetus. APLP var arī būtiski uzlabot atbalstāmo personu garīgo veselību, tādējādi ar laiku ievērojami samazinot iespējamās ārstniecības izmaksas.⁸

Tādējādi, kā jau iepriekš tika minēts, Latvijas Republika ilgstoši nepilda starptautiskās saistības, ko tā uzņēmusies ratificējot ANO Konvenciju, tā rezultātā būtiski ierobežojot tiesības daļai no sabiedrības, kas nereti ir arī viena no sabiedrības vismazaizsargātākajām daļām.

Tāpat, lai **nodrošinātu paliatīvās aprūpes pakalpojuma pieejamību vismaz no 2024.gada 1.janvāra**, pēc iespējas ātrāk ir nepieciešams pieņemt arī regulējumu paliatīvās aprūpes sistēmas pilnveidošanai, t.i., gan likumprojektu “Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā” (Nr.222/Lp14), gan likumprojektu “Grozījumi Ārstniecības likumā” (Nr.223/Lp14).

No Likumprojekta izriet, ka paliatīvās aprūpes pakalpojums tiek plānots kā integrēts starpnozaru aprūpes pakalpojums, kas ietver gan veselības aprūpi⁹ un sociālo

⁶ Valsts kontroles Revīzijas ziņojums “Deinstitutionalizācija – iespēju tilts cilvēku ar invaliditāti dzīvei sabiedrībā”, Rīga, 2018.; 88.lpp

⁷ Labklājības ministrijas vēstule Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai – priekšlikumi Likumprojektam uz 2.lasījumu <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/0/3BDB40C5FE44C753C22589C1002FFF7D?OpenDocument>

⁸ Gala ziņojums “Atbalsta personas pakalpojuma izmēģinājumu projekta rezultātu izvērtējums”. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/10781/download>

⁹ Pakalpojuma daļa, kas tiek nodrošināta veselības aprūpes sistēmas ietvaros.

aprūpi, gan tehniskos palīglīdzekļus, gan arī psihosociālo rehabilitāciju - psiholoģisko vai garīgo atbalstu pašam pacientam un viņa tuviniekiem. Plānots, ka šī pakalpojuma **sociālās komponentes** (izņemot veselības aprūpes sadaļu) ieviešanai ir nepieciešams **papildu finansējums - 2024.gadā 4,86 milj. eiro, 2025.gadā - 5,21 milj. eiro, 2026.gadā - 5,56 milj. eiro**¹⁰. Veselības aprūpes pakalpojuma daļa tiek finansēta esošā budžeta ietvaros, t.i., papildu finansējums netiek prasīts¹¹.

Ja no 2024.gada sociālās komponentes nodrošināšanai netiks novirzīts valsts budžeta finansējums, un turpmākā nodrošināšana paliks kā pašvaldības funkcija tās budžeta resursu ietvaros, **pastāv augsts risks, ka atšķirīgās finansiālās un cilvēkresursu kapacitātes dēļ ne visās pašvaldībās šie pakalpojumi kā integrēti pakalpojumi tiks nodrošināti, kas attiecīgi ietekmēs paliatīvās aprūpes pacientu un viņi ģimenes locekļu iespējas saņemt savām vajadzībām atbilstošu un vajadzīgu atbalstu.**

Paliatīvā aprūpe apstiprina dzīves vērtību, miršanu uzskatot par dabisku procesu. Tā nepaātrina un neaizkavē nāves iestāšanos un nodrošina iespējami labāko dzīves kvalitāti līdz pat nāves brīdim.

Kopumā paliatīvās aprūpes nepieciešamība izriet no virknes Latvijai saistošām starptautisko tiesību normām un arī Satversmes. Satversmes tiesa 2019.gada 5.marta spriedumā lietā Nr.2018-08-03 ir atzinusi, ka valstij jāaizsargā cilvēka cieņa, identitāte un integritāte gan cilvēka dzīves laikā, gan arī pēc viņa nāves. Līdz ar to arī cieņpilna nāve arī ir daļa no cilvēka cieņas, kuras ievērošana un juridiska sekmēšana ir saistoša valstij. Tādējādi tā nav nejaušība vai labvēlīgu apstākļu sagādīšanās mūža nogalē, bet gan ikviena cilvēka pamattiesības. Eiropas Padome savā 1976.gada rezolūcijā Nr.613 ir atzinusi, ka “mirstošie pacienti visvairāk vēlas nomirt mierā un cieņā, ja iespējams, ar viņu ģimenes un draugu komfortu un atbalstu.” Tāpēc ar cilvēka cieņas neaizskaramību, kas ir visu pamattiesību pamatā, būtu pretrunā tas, ka, cilvēka dzīves izskaņā, viņam mirstot, tiktu liegta vai atņemta cieņa. Valsts pienākums aizsargāt cilvēka cieņu nebeidzas līdz ar cilvēka ekonomiski aktīvās dzīves norietu vai fizisku nevarību un dzīvības spēku izsīkumu smagas un neārstējamas slimības dēļ. No cilvēka cieņā balstītas sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums rūpēties un gādāt par cilvēku visa viņa mūža garumā, jo sevišķi dzīves izskaņā, nodrošinot pieejamu, savlaicīgu, kvalitatīvu un pienācīgu paliatīvo aprūpi.

Tāpat maldīgi ir uzskatīt, ka paliatīvā aprūpe attiecās tikai uz veciem cilvēkiem. Dzīvē tā var būt gan zīdaiņa, gan brieduma gados esoša cilvēka, gan seniora aprūpe. Tā ir dzīves kvalitātes izvēle iepretim dzīves ilgumam. Tiesībās uz cieņpilnu nāvi ir runa par procesu līdz nāvei, nevis nāves faktu un tā padarīšanu par cieņpilnu.

Līdz ar to, lūdzu **veikt aktīvas darbības, lai nenotiktu kavēšanās un Likumprojekts tiktu pieņemts līdz 2023.gada septembrim, ja nepieciešams sasaucot komisijas un Saeimas ārkārtas sēdi.**

Ar cieņu
tiesībsarga vietniece

Ineta Piļāne

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

¹⁰ Likumprojekta (222/Lp14) “Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā” anotācija. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/0/A8B4AE153F6E0839C2258988003D0643?OpenDocument>

¹¹ Likumprojekta (223/14Lp) “Grozījumi Ārstniecības likumā” anotācija. Pieejama: <https://titania.saeima.lv/LIVS14/saeimalivs14.nsf/0/A1F8F76809D82C7EC2258988003D83D9?OpenDocument>